

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 322(497.2)

© Віра Бурдяк
(Чернівці)

ДУХОВНІ ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ БОЛГАРСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Автор доводить, що правлячі кола Республіки Болгарія, її еліта прагнуть до проведення політики, спрямованої на утвердження між віруючими різних конфесій консенсусу, злагоди, мирного вирішення проблемних ситуацій. Альфою і омегою взаємин держави і релігії, виходячи з основ права, має бути рівність конфесій, налаштованість на співпрацю. Тому православній релігії в Болгарії, яка склалася історично, традиційно належить особлива роль у цьому. Прагнення до побудови в Болгарії правової демократичної держави та утвердження в ній громадянського суспільства, орієнтують уряд і населення на проведення виваженої державної політики щодо Церкви, яка б забезпечувала дотримання конституційних норм і чинного законодавства обох учасників діалогу на належному рівні в інтересах болгарського суспільства.

Ключові слова: Республіка Болгарія, Болгарська православна церква, християнство, держава, болгарська культура, традиції, звичаї, вірування.

Постановка й актуальність дослідження. Трансформація політичного життя країн ЦСЄ, розпочата революціями 1989 р., відкрила шлях до створення демократичних, правових держав, розбудови громадянського суспільства (ГС) [6, с. 29]. Певною ознакою змін став відхід з історичної сцени атеїстичних тоталітарних режимів недалекого минулого. Домінуюча тенденція переходу до соціально-орієнтованого суспільства акцентує увагу на духовному, релігійному житті людини. У цьому контексті надзвичайною подією, яку відсвяткував весь християнський світ, стало 2000-ліття Різдва Христового. Подія – не просто один з ювілеїв, як, скажімо, ювілеї видатних культурних, державних діячів, які людство відзначає часто під егідою ООН. Вона має цілком інший характер.

Перехід людства до III тисячоліття вимагає подивитися на дану подію з точки зору всього людства. Слід говорити про вплив християнства на всі сфери людського життя, на розвиток у Європі культури – архітектури, образотворчого мистецтва, музики, літератури, права тощо. Суть події – в переоцінці цінностей, сутності буття кожної людини і людства назагал, у ролі духовності в їх житті та діяльності. Як суспільний феномен релігія відігравала важливу роль у житті соціуму на всіх етапах історії. Гідне місце посідає вона і в сучасній Республіці Болгарія (РБ). У демократизації життя і розбудові ГС в Болгарії важливим компонентом є національне і культурне відродження, участь у цих процесах Церкви, її вплив на національну свідомість, традиції та звичаї.

Релігія, існуючи впродовж століть у свідомості людей, що належали до болгарського етносу та представників інших етносів, які мешкали на території сучасної РБ, тісно сплелася з національною свідомістю, культурою, звичаями, традиціями, обрядами; глибоко проникла в побут; має здатність нести національні ідеї і прагнення болгар до незалежності, державності.

Мета статті полягає у дослідженні впливу духовних традицій історичної Болгарії на сучасні реалії болгарської демократичної держави.

Останні дослідження і публікації. Проблеми, до яких звертається автор статті, цікавлять багатьох болгарських та зарубіжних науковців. Так, Г.Бакалов, В.Бешевлієв, Ст.Ваклінов, В.Панайотов досліджують зародження християнства на болгарських землях, формування давньої болгарської культури, перші болгарські писемні пам'ятники. М.Єлчінова та А.Желязкова моделюють зв'язок релігії й етнічності; І.Баєва, Б.Благоева-Танєва, М.Беновська-Сибкова та С.Герджіков аналізують вплив релігійних організацій на

розвиток духовності, традицій, культури болгарських громадян у період демократизації суспільства. Певну увагу до проблеми засвідчують у своїх працях російські вчені. Втім, ці праці здебільшого історичного плану і торкаються конкретного періоду історії Болгарії. Натомість дослідження проблеми на загал, на жаль, ще відсутні.

Виклад основного матеріалу. Напередодні 2000-ліття від народження Ісуса Христа Папа Римський Іоанн Павло II обнародував Апостольське Послання «Наближаючись до третього тисячоліття». У ньому наголошено, що в святий ювілейний 2000 рік Церква має ввійти з чітким усвідомленням того, як вона прожила ХХ століття, очиститись від помилок, безвір'я, непослідовності, подолати занедбаність; «визнання слабкості вчорашнього дня – це акт лояльності і відваги, який допоможе нам зміцнити нашу віру, спонукає до чуйності й готовності чинити опір спокусам та труднощам».

У своїх проповідях і заповідях Христос неодноразово звертався до Євангелія у контексті культур окремих народів. Перед тим, як залишити Землю, він заповів своїм учням-послідовникам: «Тож ідіть і навчайте всі народи» (Матв. 28, 19). Християни перших століть зрозуміли цю настанову і поставили цілком природне завдання відображати її в кожній національній культурі. Тож християнство в РБ, збудоване на засадах візантійського, східного обряду, мало втілитися в культуру болгар, стати духовним надбанням, домінуючою релігією.

З прийняттям християнства східного зразка в середині IX ст. і поширенням слов'янської літургійної мови та писемності болгари поклали початок новому культурному ареалу середньовічної Європи – візантійсько-слов'янській спільноті. Поступово, охоплюючи впливом розрізнені сербські племена, вона поширилася на Балканах, на північний схід, на землі східних слов'ян, що лежали уздовж великого шляху «із варяг у греки» [21, с. 3].

Культурні зв'язки Візантії з південними слов'янами заклали основи цієї спільноти в ході її історії, започаткували процеси духовного розвитку всього православного слов'янства. У XIII ст. роль головного партнера у візантійсько-південнослов'янській взаємодії відіграла болгарська культура [18, с. 33]. На Балканах сформувалися ідеї, зразки і цінності, які мали тривалий вплив на просторах від берегів Адріатичного до Білого морів. Духовну спільність Візантії і південних слов'ян, що сповідували християнство грецького обряду, не порушили ні військове суперництво Константинополя з Болгарією на рубежі IX-X ст.ст., ні насильницька реінтеграція болгар і сербів у імперський організм у XI-XII ст.ст., ні падіння Візантії в результаті IV хрестового походу в 1204 р., ні битви князів за гегемонію на Балканах у XIII-XIV ст. [18, с. 37]. Візантійсько-слов'янська спільнота зміцніла у XIV ст. і впливала на неслов'янські народи.

Надто важливе значення для Болгарії мало прийняття християнства, що проявилось у зростанні авторитету і статусу держави, розвитку середньовічної культури тощо. Болгарія сприймає християнство, як офіційну державну релігію і вирівнюється в міжнародному статусі з іншими державами Європи, нащадками давніх римських провінцій на сході та на заході. Тож язичницька в минулому країна стає в ряд зі світом ранньосередньовічної Європи. Релігія принесла болгарам благочестя, побожність, святині, предмети культу. Адже з погляду богослов'я, релігія – Божий дар людям, повністю залежний від Вищої Сили, Боже вчення з його настановами, які люди мають сумлінно виконувати.

Згідно з Божими настановами, праведна поведінка – мета і зміст земного існування людини. Впродовж тривалого періоду релігійне мистецтво в Болгарії, насамперед образотворче й пісенне, виконуючи культову функцію, мало й естетичну цінність, задовольняло художні смаки людей. Церква в Болгарії в усі часи активно діяла в суспільстві, його потребах і тривогах, здійснювала велику соціальну роботу, а монастирі займалися благодійництвом [16, с. 38-39].

Під впливом християнства в країні відбулися зміни в сімейному житті. Церква сприяла створенню засад міцної християнської родини, перебудувавши язичницьку сім'ю на засадах християнської моралі; активно викорінювала такі негативні з погляду християнської моралі звичаї, як полігамія, викрадення наречених до шлюбу, кровна помста тощо. Під впливом Церкви зростав авторитет жінки-матері, підвищувалася громадянська відповідальність жінки.

Християнство наклало свій яскравий гуманістичний відбиток на закони Болгарії. Карне, цивільне, майнове, сімейне і шлюбне право цього періоду зазнали великих змін під впливом грецького законодавчого збірника – Номоканону. З початку IX ст. за своїм політичним значенням та культурою Болгарія посідала чільне місце у житті європейського південного сходу поряд з Візантією та володіннями династії Каролінгів [7, с. 263].

Болгарське церковне питання створило важливу політичну проблему у рішучому протиставленні східної і західної церков. Грецька мова поступово витіснялася з держави, поступаючись офіційній слов'янській давньоболгарській у суспільстві і діловодстві. Ці зміни – важливий фактор прогресивного розвитку країни. Вигнані з Моравії учні Кирила і Мефодія знайшли в Болгарії захист і повну підтримку княжого двору [7, с.264]. Вони вплинули на розвиток нової оригінальної літератури на давньоболгарській мові (спочатку в церковному писанні), сприяли розвитку нової християнської ідеології. Так, в останні десятиліття IX ст. у культурному житті країни поступово настав розквіт.

Загальне піднесення в X ст. яскраво виразилося в монументальному і прикладному мистецтві. Важливим культурним осередком стала нова столиця країни – Великий Преслав. Розбудову міста постійно підтримував амбіційний, культурний володар – князь і цар Симеон. Місто розширили, укріпили, реконструювали Палацовий квартал, звели нові будівлі. За представницькими будівлями Палацу, виокремили житлові і господарські будівлі. Білокам'яний ансамбль Палацового міста відкривався на тлі гір, по яких йшов кріпосний мур зовнішнього міста. За укріпленим містом, у смарагдових долинах і в передгір'ї розмістилися монастирі, вілли феодалів, письменників, скити ченців-книжників. Нова столиця – мальовничий укріплений палац, княжа резиденція, поступово через десятиліття зазнала значних змін, наблизилась за внутрішнім життям до європейських столиць, до типових міст феодальної епохи [18, с. 51].

Але маніфестацією моделі середньовікової болгарської культури, що сформувалася при Симеоні, була преславська царська бібліотека, і передусім та її частина, яку створили книжники з Симеонового оточення в кінці IX – першій чверті X ст. [20, с. 226-230]. Особливої уваги заслуговує відома пам'ятка духовної культури середньовічної Болгарії – «Златоструй». Дискусії про конкретний склад Симеонового «Златоструя» ще тривають, хоч науковці вже довели, що ядро з відомих слов'янських редакцій пам'ятника, майже 35 статей, походить від візантійських уривків з творів Іоана Златоуста [5, с. 187-190].

Найвідоміший збірник створений між 913 і 927 рр. точно відображає давньоболгарський архетип, що зберігся в руському списку 1073 р., зробленому для київського князя Святослава Ярославовича. Збірник справедливо відносять до культурних зразків, сформованих у благодатному середовищі болгарського Золотого віку, які впродовж багатьох століть побутували у православній слов'янській культурі, здійснюючи на неї неоцінний вплив. Але навіть серед них Симеонів «Ізборник» – унікальний. Цей величезний компендіум з 383 різноманітних статей впродовж понад п'ятисот років багаторазово копіювався повністю в різних регіонах православного слов'янського світу.

В типову для культури православного слов'янства форму збірника були закладені окремі риси специфіки, властивої болгарській культурній моделі. Нова самосвідомість культурного середовища Болгарії вимагала підкреслити активну взаємодію з візантійською культурою, що відображено в Похвалі – частині «Ізборника». У ній «великому від царів» Симеону приписувалося, очевидно, з повним на те правом, повеління «переменить язык...многотрудной сей книги... сохраняя тождество мислей» [20, с. 202].

Раніше актуальне в кирило-мефодіївській традиції питання про гідність слов'янської мови перед грецькою втратило свою гостроту. Нові політичні завдання вимагали утвердження вищого рівня гідності – державного суверенітету і церковної автономії. Мову книжних пам'ятників традиційно називали слов'янською, хоч у них згадувалися болгарські державці, церква, земля, народ. Втім, відомі факти – грецькі написи на печатках самого Симеона [3, с. 114], маркування болгарсько-візантійського кордону стовпами з написами

грецькою [5, с. 171], проголошення болгарського князя василевсом під стінами Константинополя 924 р. шляхом грецької формули акламації [10, с.133, 254].

У X ст. сформувалася цілісна модель середньовічної культури болгар. Головні віхи їх культурної ідентичності – змінені елементи візантійської культурної моделі: ідея імперії – спадщина Костянтина, поділена на грецький Схід і болгарський Захід, на відповідне володіння якими греки і болгарини мали рівні права; столиця Преслав, аналог Константинополя і претендент на те, щоб «прийняти славу» візантійського Царграду; царство і церковна ієрархія – обов'язкові атрибути політичного, церковного і культурного суверенітету; книжність на мові, адекватній грецькій за здатністю передавати зміст Писання і застосуванням аналогічної графіки письма, вдосконаленої в Преславі. Ця модель, з певними змінами, і визначала самобутність культури болгар у візантійсько-слов'янській спільноті впродовж всього періоду її існування.

Інтенсивне будівництво, культурну, художню і літературну творчість вели в західних регіонах Болгарії, які стали діоцезами учнів Мефодія Климента і Наума. Князь Борис-Михайло відправив їх із спеціальною церковною місією в район великих озер Західної Македонії, Кутмічевіці і Девола.

Християнська церква на Балканах відіграла значну роль у формуванні слов'янських націй, сприяла розвитку державності. Проте це можна віднести лише до православного субрегіону. Натомість, у католицькому субрегіоні християнство вело до онімічення і знищення елементів самоврядування (у словенців) чи нейтралітету до державно-етнічних процесів (у хорватів). Особливе, навіть визначальне місце воно займало в певні історичні моменти, формуючи релігійну свідомість, самоідентифікацію балканських етносів, надзвичайно актуальну в періоди їх політичного поневолення іноконфесійними державами і боротьби з ними за відновлення власної незалежності.

Смертельного удару спільноті завдало османське завоювання Візантії і південнослов'янських держав у XV ст., але все ж її багата культурна спадщина підтримувала ледь жевріючу духовну самобутність болгар і сербів в умовах чужоземного ярма і живила культуру православних східних слов'ян. В умовах турецького панування належність до етносу визначалася конфесією.

В історичних державах Балкан XIV-XIX ст. особлива роль належала духовенству («духовній інтелігенції»). Тут не було дворянства і духовенство з XVIII ст. формувало самосвідомість етносів, які трансформувалися в нації, виконувало світські завдання, що, в цілому, не властиве Церкві [21, с. 8]. Так, у діяльності Болгарської православної церкви (БПЦ) спостерігався характерний парадокс: під час турецького поневолення вона одночасно виконувала етноконсолідуючу, етнозахисну і етнізовелюючу функції, зберігала історичну пам'ять, етнічну самосвідомість, культ болгарських святих, але під загрозою ісламізації прагнула подолати етнорелігійну і утвердити загальноправославну свідомість [9, с. 200]. Це спричинило до того, що у болгар не склався єдиний церковний центр, який би безумовно підтримував національно-визвольну боротьбу. Через засилля грецького духовенства першою формою болгарського національного руху стала боротьба за самостійну Болгарську церкву, що ослабило етноконсолідуючу роль Православ'я в Болгарії. Тож боротьба болгар з греками-фанаріотами за церковну рівність розцінюється як церковний за формою, але національний, а згодом політичний за змістом рух, в якому виявився примат національних інтересів над загальноконфесійними [9, с. 210].

Специфіка історії Балкан сформувала гостру конфесійну свідомість, яка тісно сплелась з політичними, соціальними і культурними викликами в епоху національного відродження. Один з них полягав у створенні національних церков, у чому неocenима роль належить Кирило-Мефодіївським товариствам, що ратували за об'єднання слов'ян-християн на національно-мовній основі.

З XIX ст. політичні сили Заходу прагнули окатоличити БПЦ, але болгарини розглядали прийняття церковної унії з Ватиканом як розмінну карту в політиці. У державі активно діяли місіонери-католики, що привело до появи общин болгар-католиків. Окрім того, після

османського панування тут залишилися значні общини мусульман і болгар-мусульман (помаків). Тож у Болгарії паралельно розвивалися три етнорелігійні болгарські спільноти (православні, католики-павлікіани, мусульмани), що загрожувало появою субетносів, але в ХІХ ст. визвольна національна ідея консолідувала всіх болгар [9, с. 232].

Після звільнення Болгарії від турків швидко створили державу з моноетнічно-конфесійним населенням. Болгарський екзархат відіграв значну роль у збереженні єдиної болгарської свідомості після поділу етнічного масиву на три частини за Берлінським трактатом. Але в кінці ХІХ ст. розпочалася боротьба між Церквою і державою, спричинена поширенням антиклерикальних настроїв Заходу і деградації самої БПЦ, що відійшла від ідеї служіння народу. У ХХ ст. завершився процес підкорення Церкви державі, втратився її вплив на хід національних процесів. У Болгарії цього періоду, на відміну від інших країн Балкан, не було національно-конфесійних політичних партій, що свідчило про хиткий зв'язок етнічного і конфесійного компонентів свідомості.

У роки Народної Республіки Болгарії, як і в інших соцкраїнах, Церкву відокремили від держави. Це було протиприродним і збіднило болгарську духовну і матеріальну культуру, адже в лоні церкви жила мова, архітектура, малярство, іконопис. Відсторонення релігійних інституцій спричинило неповну інкультурацію особи з її подальшими наслідками манкуртства, угодовства. Тож не зайве нагадати, що культура виникла саме з служіння культу Бога, офірного, самовідданого, що окрасою Болгарії і нині є культові споруди, зведені на честь святих. Через витіснення релігійних організацій з природних для них сфер при соціалізмі, їх структуру стала понівеченою й обмеженою [11, с. 165].

Після революційних змін 10 листопада 1989 р. до влади в Болгарії приходили лідери основних політичних конфронтаційних сил – Болгарської соціалістичної партії (БСП – колишні комуністи), блоку Союзу демократичних сил (СДС), а згодом до них долучився ще Рух за права і свободи (РПС – виразник інтересів місцевих турків і мусульман, що складають понад 10% населення [12, с. 372]), як третя самостійна політична сила країни [22, с. 125]. Розвиток політичної і партійної систем, демократизації у РБ ще триває.

Кожний уряд своєрідно ставиться до питань Церкви та релігії в країні [2, с. 91]. Після прийняття у 1991 р. нової Конституції РБ статус Православної церкви в державі майже не змінився. У ст.13 Конституції записано: «Релігійні установи відокремлені від держави. Традиційна релігія в Республіці Болгарія – східно-православне віросповідання» [13, с. 5]. Православ'я є традиційною релігією, але без офіційного статусу. Конституція гарантує рівні права для всіх громадян, незважаючи на «расу, національність, етнічну приналежність, стать, походження, релігію, освіту, переконання, політичну належність, особистий і суспільний статус, майновий стан». У Болгарії традиційно і нині заборонено створення партій на «етнічній, расовій або релігійній основі» [13, с. 6-7].

Під час формування опозиційного Союзу Демократичних Сил, в його керівництві утворилося «центро-ліве» ядро з інтелектуалів і дисидентів, серед яких переважали колишні комуністи. Але демократичні зміни в РБ, вплинули на світогляд лідерів СДС, з'явилося багато нових активістів, значно ближчих до «правих». Вони, відомі як «темно-сині» (синій колір – традиційний для соціал-демократів), проявляли крайню нетерпимість до «лівіших» колег, підозрювали їх і часто звинувачували в тому, що ті нібито були комуністичними агентами.

Одним з негативних кроків у діяльності «темно-синіх» по декомунізації РБ була атака на болгарські релігійні інституції. Відомо, що в роки соціалізму ієрархія БПЦ співпрацювала з режимом. Її повністю контролювали агенти державної безпеки [1, с. 40-72]. Гласність і відкритість ЗМІ вже на початку трансформації дали можливість громадськості дізнатися про цю діяльність священників. З приходом до влади у жовтні 1991 р. СДС антицерковні настрої активізувалися, що привело до відкритого конфлікту між священниками, а згодом до розколу Церкви, активну роль в якому відіграв Христофор Сибєв [25].

Восени 1989 р. Х. Сибєв (колишній студент-фізик, який став ченцем), організував Комітет із захисту релігійних прав, свободи совісті та духовних цінностей, що став однією з груп засновників СДС [25]. Після перемоги СДС на виборах Х. Сибєв очолив парламентський

Комітету у справах релігії і за допомогою декількох єпископів-дисидентів та за підтримки прем'єр-міністра Ф. Дімітрова почав зміщувати з посад православну церковну верхівку.

Патріарх БПЦ Максим, людина похилого віку, відхилив прохання піти у відставку і тоді Методій Спасов, приятель Х. Сибєва і новопризначений голова Дирекції з віросповідань при Кабінеті Міністрів, заявив, що Максим та інші члени Святого Синоду були незаконно призначені комуністами і звільнив їх з посад. Їх місце зайняла конкуруюча група на чолі з Митрополитом Піменом Неврокопським. Пімен швидко проголосив Х. Сибєва єпископом і той, в ніч на 31 травня 1992 р., разом з групою духовенства та поліції окупував приміщення будинку Синоду. Тоді ж Дирекція з питань віросповідання закрила банківські рахунки Церкви і припинила виплату заробітної платні духовенству.

Патріарх Максим подав апеляцію до Президента Ж. Желєва, а той, у свою чергу, передав її до Конституційного Суду (КС). Вирок суду гласив, що Дирекція перевищила повноваження. Вердикт не зупинив розколу Церкви, але втручання держави припинилося. Прихильники Максима спробували відвоювати будинок Синоду у липні, але зустріли опір. У результаті було поранено декількох священників та парафіян. Кілька місяців у болгарських ЗМІ з'являлися репортажі про напади на віддалені монастирі, які організовували прихильники то однієї, то іншої з конфронтуючих сторін.

Після відставки уряду Ф. Дімітрова Президент Ж. Желєв запросив Патріарха Бартоломеоса Константинопольського взяти участь у диспуті про вирішення спірних питань БПЦ. До його поради – «нехай Пімен повернеться до Максима» – реформатори не прислухалися, а СДС звинуватив «Президента-атеїста» та Вселенського Патріарха у «незаконному втручанні у релігійні справи Болгарії» [4, с. 39]. Більшість духовенства, лояльна до Максима, засудила зусилля уряду використати «комуністичні методи» для перебудови Церкви. Заколот придушили. Пімен повернувся до Максима, а про Х. Сибєва на якийсь час забули [4, с. 58]. КС заблокував спроби Дирекції з віросповідань призначити на посаду голови Комітету представника мусульман [22, с. 256].

Вкажемо, що в 1991 р. у РБ було 10,7 млн чол. і діяли БПЦ (кількість віруючих – 7,2 млн), Верховна мусульманська теологічна рада (1,17 млн, суніти і шиїти), Римська католицька церква (латинський обряд – 55 тис.), Римська католицька церква (болгарський обряд – 15 тис.), протестанти (35 тис.), Вірменська апостольська церква (20 тис.), Центральна єврейська теологічна рада (5 тис.) [23]. За переписом населення 2011 р. в РБ проживало 7364570 чол. 21,8% респондентів не відповіли на питання про віросповідання, здебільшого це молодь великих міст – Софії, Пловдіва і Варни. Православними себе ідентифікували 4374135 чол. (76%), католиками – 48 945 чол. (0,8%), протестантами – 64476 чол. (1,1%), мусульманами – 577139 (10%), інші релігії сповідують 11444 чол. (0,2%). Атеїстами себе назвали 272264 чол. (4,7%), а 409898 (7,1%) не ототожнили себе з жодною релігією [17]. Тож очевидно, що зі зменшенням кількості населення у РБ – зменшилась і кількість віруючих, крім того, майже 5% – атеїсти, а понад 7% не сприймають жодної релігії.

За два десятиліття у РБ різко зросла активність протестантів. А БПЦ не використала можливості для поширення впливу на маси у зв'язку з трансформаційними процесами демократизації суспільства. Цьому посприяв і церковний розкол, що набрав окреслених форм – у межах БПЦ діють два синоди і два патріархи. Крім вказаних релігійних спільнот в РБ діє велика кількість різних сектантських груп: церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони), релігійні громади іудео-християн, Корейська баптистська церква, методистська церква, муністи, адвентисти сьомого дня, кришнаїти (до них болгари ставляться дуже негативно) [19, с. 116]. Майже кожна п'ята громада протестантська і їх питома вага у релігійній мережі вища, ніж питома вага протестантів у загальній масі віруючих, що видно з наведених даних.

Причини бурхливої активізації неорелігій на теренах РБ наступні: загальна орієнтаційна криза євроцентристської цивілізації, що сприяє синтезу західних релігійних традицій та інтенсифікує релігійні експерименти; загальна духовна криза, брак стрижневих ідей та загальнозначимих цінностей; розрив у соціальному досвіді і ціннісних засадах між

поколіннями; ослабленість історичних церков і нерозвиненість їх місійної структури; потужний тиск закордонних місій, які мають сильні фінансово-організаційні можливості.

Функціонування нетрадиційних релігій у РБ викликає проблеми, конфлікти, зокрема в мирному співіснуванні і діях церков, використання цивілізованих методів спілкування між конфесіями, між державою і конфесіями в інтересах утвердження гуманізму та демократизму державно-церковної політики, внутріполітичної та зовнішньополітичної концепції розвитку РБ. Збільшення кількості неорелігійних спільнот, їх активізація не гарантують нормалізації соціальної і політичної ситуації в суспільстві, подолання відчуження між християнами, мусульманами і послідовниками неорелігій тощо.

Отже, болгари традиційно з повагою ставляться до релігії та її інститутів. Мінлива історична доля нації пов'язала болгар з вірою, проявленою радше як надія, сподівання, підтримка. Болгари не містики, не екзальтовано віддані церковним канонам, не роблять з релігійних ритуалів публічну демонстрацію [8, с. 91], а мають помірну релігійність і по-своєму прагматичні в релігійних висловлюваннях, не відвернулись від релігії в період тоталітаризму.

Висновки. У сучасній РБ діє своєрідний процес повернення до релігії та Церкви, що стало результатом реабілітації релігійних ціннісних імперативів, які заповнили моральний вакуум суспільства. Вплив релігії пов'язаний найперше з етично-моральними її вимірами і ритуальними християнськими святами, що мають більше нормативний, ніж релігійний зміст. У цьому відношенні болгар можна визначити як традиціоналістів. Дослідження показали, що 2/3 респондентів самовизначаються як «віруючі християни» і схвалюють Церкву як інституцію [14, с. 115-116]. Довіру до Церкви проявили, відповідно – 25,7% болгар у 1997 р. та 43% у 2000 р., і лише 29% визначилися як глибоко віруючі [15, с. 31-33; 24]. Толерантність східної православної релігії визначає й релігійну терпимість та толерантність болгар. Цей факт є особливо важливим через сталу присутність у РБ другої за поширенням світової релігії – ісламу та інших традиційних релігійних інституцій. Найважливішим пріоритетом Болгарії в галузі церковного життя є мінімізація дестабілізуючих впливів Церкви на суспільство та усунення грубих порушень релігійних свобод, пов'язаних із втягуванням релігійних організацій у політичну боротьбу. Реалії вказують, що в низці регіонів РБ міжцерковні та міжконфесійні конфлікти – одне із джерел постійної напруги в суспільстві.

Тож державна еліта прагне до політики, спрямованої на утвердження між віруючими – представниками різних конфесій, – консенсусу, злагоди, мирного вирішення проблемних ситуацій. Альфою і омегою взаємин держави і релігії, виходячи з основ права, має бути рівність конфесій, налаштованість на співпрацю. Православ'ю в РБ, яке склалося історично, традиційно належить особлива роль у цьому. Прагнення до побудови в РБ правової демократичної держави та утвердження в ній громадянського суспільства орієнтують на проведення виваженої державної політики щодо Церкви, яка б забезпечувала дотримання конституційних норм і чинного законодавства обох учасників діалогу на належному рівні в інтересах болгарського суспільства.

Сучасний етап демократизації та гуманізації суспільства відкриває значні можливості для того, щоб зняти те негативне, що ще існує в національній свідомості народів. Це дозволить кожному болгарину чітко визначити своє ставлення до національних і загальнолюдських цінностей, активно залучати духовенство та віруючих до гармонізації міжнаціональних взаємин і побудови громадянського суспільства в РБ. Світовий досвід цивілізованих країн вчить, що злагода духовна – шлях до миру в державі.

Література

1. Асенов Б. Шесто за шесто и след това / Б. Асенов. – София: Самиздат, 1999. – 248 с.
2. Баева И. Българските преходи през XX век / Искра Баева // Ново време. – 1999. – № 1-2. – С. 87-104.
3. Бакалов Г. Средновековният български владетел: титулатура и инсигнии / Георги Бакалов. – София: Наука и изкуство, 1985. – 368 с.
4. Беновска-Събкова М. Политически преход и всекидневна култура / Мария Беновска-Събкова. – София: АИ «Проф. Марин Дринов», 2001. – 338 с.

5. Бешевлиев В. Първобългарски надписи / Васелин Бешевлиев. – София: Изд-во на БАН, 1994. – 440 с.
6. Благоева-Танева Б. Българска политическа култура: традиции и съвременност / Блага Благоева-Танева. – София: Изд-во: «Захарий Стоянов», 2002. – 147 с.
7. Ваклинов Ст. Формиране на старобългарската култура. VI-XI век / Станчо Ваклинов. – София: Изд-во наука и изкуство, 1977. – 274 с.
8. Генчев Н. Българско възраждане / Николай Генчев. – София, Изд-во на Отечествения фронт, 1988. – 437 с.
9. Герджиков С. Хаос и ред след комунизма / Сергей Герджиков. – София: Екстрем, 1998. – 516 с.
10. Гръцки извори на българската история. Т. 5 – София: Изд-во на БАН, 1994. – 596с.
11. Елчинова М. Моделиране на етнически образ в ситуация на приход / М. Елчинова // Преходът в България през погледа на социалните науки. – София, 1997. – С.163-174.
12. Желязкова А. Турци / Антонина Желязкова // Общности и идентичности в България. – София, 1998. – С. 371-397.
13. Конституция на Република България. Приета от Великото народно събрание 12 юли 1991 г. – София: Нова звезда, 2002. – 40 с.
14. Митев П.-Э., Иванова В.А., Шубкин В.Н. Катастрофическое сознание в Болгарии и России (по материалам сравнительного международного исследования) / П.-Э. Митев, В.А. Иванова, В.Н. Шубкин // Социологические исследования. – 1998. – № 10. – С. 111-117.
15. НТсИОМ. Религия и пълнолетното население, социологическо изследване. – София: НТсИОМ, 1992. – 248 с.
16. Панайотов В. Библиотека на цар Симеон I: Теоретичен аспект / В. Панайотов // Бог и цар в българската история. – Шумен, 1996. – С. 36-48.
17. Перепись 2011 в Болгарии. Записка Национального статистического института Болгарии [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.cisstat.com/ces/60-session/18-Bulgaria_rus.pdf
18. Польшанский Д.И. Культурное своеобразие средневековой Болгарии в контексте византийско-славянской общности IX-XV веков / Д.И. Польшанский. – Иваново: Ивановский государственный университет, 2000. – 290 с.
19. Роль религии в формировании южнославянских наций / Отв. ред. д-р ист. наук И.В.Чуркина. – Москва, Эдиториал УРСС, 1999. – 264 с.
20. Симеонов сборник: (По Светославовия препис от 1073 г.). Т.1.: Изследвания и текст. – София: Ин-т на балканистика на БАН, 1991. – 725 с.
21. Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып. 1 (XI – первая половина XIV в.) / АН СССР. ИРЛИ; Отв. ред. Д. С. Лихачев. – Л.: Наука, 1987. – 493 с.
22. Център за изследване на демокрацията. – София: Center for the Study of Democracy, Annual Report, 1997. – 294 с.
23. Човешката сигурност в България 1997. Хора в преход. Програма за развитие на ООН, София, Фондация “Фридрих Еберт”. – София, 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.csd.bg/>
24. BBSS GALLUP International. Political & Economic Index. Общественото мнение в България. Годишен обзор. – София, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gallup-bbss.com>
25. Raikin Spas T. The Recent Schism in the Bulgarian Orthodox Church / Spas T. Raikin // Pittsburgh, PA. – 1994. – 26 May.

Vira Burdiak

Spiritual traditions and modern realities of democratic Bulgarian state

The author argues, that the ruling circles of the Republic of Bulgaria and its elite are seeking to conduct policy, designed to promote among members of different religions consensus, peace, peaceful resolution of problem situations. Alpha and Omega relations and religion, based on the foundations of law, must be equal confessions, willingness to cooperate. Because the Orthodox religion in Bulgaria, that historically, traditionally plays a special role in this. The desire to build a Bulgarian legal democratic state and strengthening civil society in it, guide the government and the public in promoting prudent public policy regarding the church, that would ensure compliance with the constitutional provisions and the applicable laws of both participants in the dialogue at the appropriate level in the interests of the Bulgarian society.

Keywords: Republic of Bulgaria, the Bulgarian Orthodox Church, Christianity, state, Bulgarian culture, traditions, customs and beliefs.

**Духовные традиции и современные реалии
Болгарского демократического государства**

Автор доказывает, что правящие круги Республики Болгария, ее элита стремятся к проведению политики, направленной на утверждение между верующими разных конфессий консенсуса, мирного разрешения проблемных ситуаций. Альфой и омегой отношений государства и религии, исходя из основ права, должно быть равенство конфессий, настроенность на сотрудничество. Поэтому православной религии в Болгарии, которая сложилось исторически, традиционно принадлежит особая роль в этом. Стремление к построению в Болгарии правового демократического государства и утверждение в ней гражданского общества, ориентируют правительство и население на проведение взвешенной государственной политики в отношении Церкви, которая бы обеспечивала соблюдение конституционных норм и действующего законодательства обоих участников диалога на должном уровне в интересах болгарского общества.

Ключевые слова: Республика Болгария, Болгарская православная церковь, христианство, государство, болгарская культура, традиции, обычаи, верования.

Надійшла до редакції 3.02.2014 р.